

Iz pisama Iva Vojnovića

Za štovatelje je Vojnovićeva djela kao dugo očekivan *desideratum* stigla vijesti o objavi velikoga dijela njegove korespondencije; ova je knjiga, pod naslovom »Pisma Iva Vojnovića«, izašla prije godinu dana, a priredio je Tm. Maštrović. U 3 toma, na više od 1 700 stranica, u otprilike 2 300 pisama, za ne manje od 190 adresata ovdje se više nego igdje drugdje krije i otkriva u bezbrojnim meandrima, kao kroz okno kaleidoskopa, bez prestanka uvijek nov i zanimljiv karakter Vojnovićev.

Iako *unicum*, ovo je djelo zbog Vojnovićeve otvorenosti po nekim pitanjima – recimo, gađenja prema Zagrebu ili ruganja Matošu – u javnosti nepravo primljeno bez entuzijazma, a ne onako kako ga je *de facto* trebalo primiti: u trijumfu, kao najveće djelo Vojnovićevo. U struci je primljeno mnogo bolje, ali bez ikakve volje da se jasno i nedvosmisleno odredi ono što sada postaje samo po sebi jasno – da je ovo djelo za sadašnje i buduće istraživače Iva Vojnovića i njegova književnog opusa najveći zadatak i izazov.

Na primjer, u oblasti filologije imamo od Sanje Brbore-Majstorović jako dobru analizu jezika Vojnovićevih drama.¹ No, ja sam uspoređujući taj jezik i jezik pisama došao do zaključka da među njima postoje neke razlike; to nipošto ne znači da je ona analiza pogrešna! Ne, to znači da Vojnović dubrovačke partiture ne piše uvijek istim jezikom iz čega izlazi da je onaj jezik kojim se u pismima služio ustvari njegov familijarni idiolekt. Ovaj je fenomen mijenjanja jezičnih registara poznat još iz antike, iz razlika u prozi i korespondenciji Ciceronovoj. Ja ću se cijelomu tom pitanju sigurno još vratiti, ali ne u ovome članku.

Ovdje sam htio nešto drugo! a to je da pokažem kako bi se moglo učiniti da ova knjiga za istraživanje bude još dostupnija. Odmah ću reći da se samoj knjizi onako kako je koncipirana ne može ništa prigovoriti; ali imajući na umu sve potencijalne čitaoce čini mi se da bi neka popratna filološka aparatura bila neophodna. Tu mislim i na nekakav komentar, ali u prvome redu na prijevod onih pisama, dijelova pisama, rečenica i riječi koje je Vojnović pisao na stranim jezicima.

Od 3 toma samo je prvi, upućen *ad varios*, pretežno na jeziku koji Vojnović zove *naški*, dočim su ostala dva toma, upućena *ad familiares*, većim dijelom na stranim jezicima; majci Mariji uvijek na talijanskome, bratu Luju često na francuskome, sestrama Gjeni i Katici ili na francuskome ili na talijanskome, Lujovoj ženi Tinki na njemačkome, nekim prijateljicama na mletačkome itd., a ima ih par i na češkome!

To je i za ono vrijeme velik broj jezika, a nekmoli danas kad se čitavo aloglotsko znanje pojedinaca iz ovih ili onih razloga (u koje sad ne ulazim) obično svodi na jedan ili najviše dva strana jezika pa poliglosija u kulturnome smislu gubi svaki značaj – ali za one koji se hoće baviti Vojnovićem i ostalom književnosti dubrovačkom svejedno ostaje specifičan i značajan preduvjet.

Dakle, ono što ja u ovom članku hoću jest prevesti nekoliko pisama kako bih pokazao na koji se način većini čitaoca može, ja mislim, olakšati susret s ovim najvećim djelom Vojnovićevim.

Za prijevod sam odabrao pisma bratu Luju, i to iz više razloga. Osim što je to bez druge najinteresantniji dio korespondencije, ta su pisma – a to je iz praktičnih razloga za časopis veoma važno – odgovarajuće dužine (uglavnom po 2-3 paragrafa). Pisma majci, s druge strane, bez problema pune arke i arke i zato nam za ovu priliku ne odgovaraju.

Od 418 pisama Luju ja sam ovdje odabrao onih 37 za koja mi se učinilo da su većim dijelom pisana stranim jezicima. Naime, veći je dio onih koja su uglavnom pisana *naški*, ali njih – zbog onoga što u ovome članku hoću pokazati – nisam uzeo u obzir. U Maštrovićevoj su numeraciji² pisma koja

1 Cf. Brbora-Majstorović, Sanja. 1997. »Obilježja dubrovačkog narječja u Vojnovićevim dramama i danas«. Zagreb : magistarski rad. Sažetak s rezultatima izašao i u »Dubrovniku« (1999, br. III, str. 42–52) pod naslovom »O dubrovačkim obilježjima Vojnovićeva jezika«.

2 Cf. Vojnović, Ivo. 2009. »Pisma Iva Vojnovića«. (ur. Tihomil Maštrović). Zagreb/Dubrovnik, tom II.

sam odabrao označena redom ovim brojevima: 1231 (1), 1236 (6), 1246 (16), 1253 (23), 1524 (24), 1255 (25), 1256 (26), 1257 (27), 1258 (28), 1259 (29), 1260 (30), 1261 (31), 1262 (32), 1263 (33), 1265 (35), 1267 (37), 1273 (43), 1291 (61), 1294 (64), 1296 (66), 1301 (71), 1303 (73), 1314 (84), 1333 (102), 1345 (114), 1353 (122), 1355 (124), 1384 (153), 1439 (207), 1468 (236), 1471 (239), 1473 (240), 1476 (243), 1518 (285), 1614 (381).³

Ova sam pisma preveo uglavnom s francuskoga i talijanskoga. No, Vojnović manje-više nigdje ne piše samo francuski ili samo talijanski nego sve jezike odjednom miješa u nekakav galimatias pa nisam mogao izbjeći da se u odabranim pismima ne jave i neki naški dijelovi. Te sam dijelove – koje je Vojnović dakle naški pisao – ovdje štampao u kurzivu, a ono što je štampano bez isticanja (bez kurziva) je ovdje u prijevodu.

Razumije se da se naški u kurzivu i naški bez kurziva međusobno i na prvi pogled razlikuju. To se najprije vidi iz, recimo, ortografije koja je u kurzivu Vuk-Daničićeva, a bez kurziva ona suvremena. Ali razlike idu mnogo, mnogo dublje: u ponore historijske lingvistike i na vrleti jezične mijene. I to je, kao što sam rekao, sjajan predmet za neku buduću studiju!

À propos jezika, interesantno je što sâm Vojnović u pismu sestri Gjenu za se kaže: »Nesretno naše bavljenje u Zagrebu po školama (koje su onda znale mnogo manje naš jezik negoli sada!) ostalo nam je prilijepljeno kao 'egzema' od koje se na žalost ni ja nijesam posve oslobodio. Što bih bio ja sve napisao da sam naučio naški, kako naš Lujo!«⁴

Za kraj bih htio dodati još neke napomene: prvo, u ovome prijevodu ja nisam svijesno išao za tim da svoj prijevod stiliziram tako da bude u skladu s Vojnovićem – ali ako bi došlo do toga da se ovo radi na razini cijele knjige onda to svakako sretnomu prevoditelju svim srcem preporučam! Onih par slučajeva (ali samo par!) koji jesu ovdje tako stilizirani su ostavljeni jer im nisam mogao odoljeti! Drugo, nisam prevodio citate, poslovice i slično; ovo sam objasnio u fusnotama i, gdje sam znao, dodao sam odakle su. I treće, od pomoćnih se znakova u tekstu koriste dvije vrste zagrada, i to: uglate koje, kao i obično, označavaju konjekturu i oštre koje označavaju lakune ili nečitak tekst.

Moja je iskrena želja da se Vojnovićeva pisma prirede tako da bude dostupna svim čitaocima, a osim toga da se prouče tako da novim svjetlom obasjaju ono što se dosad o Vojnoviću zna – da se shvati pravi značaj ovoga djela. Tek se nakon toga može pomišljati na tiskanje posljednjega velikoga *desideratuma*, a to su Vojnovićevi dnevni!

---

3 Osim toga, pisma koja su većim dijelom pisana stranim jezicima su i 1264 (34), 1266 (36), 1275 (45), 1466 (234) pa bi i njih isto tako trebalo ovdje prevesti, ali su predugačka (svako po barem karticu ili više)! K tomu je tu i pismo 1270 (40), koje je također zadovoljava aloglotski kriterij, ali je iz nekoga razloga pogrešno uvršteno u pisma Luju (dočim je ustvari upućeno tetki Louisi)!

4 Vojnović, Ivo. 2009. »Pisma Iva Vojnovića«. (ur. Tihomil Maštrović). Zagreb/Dubrovnik, tom III, str. 465. Ovdje se misli na to da je Luja u dubrovačkoj gimnaziji podučavao Pero Budmani; o tome piše i Lujo u »Spomeni o bratu«, a spominje istu zgodu i Josip Bersa u »Dubrovačkim slikama i prilikama«.

Zadar, 9. VIII. 1900. Po Rekvijemu!

Mili moj!

Dan od počinka.⁵ Cijeli je grad crn. Pročitaj, molim te, mami zadarske novine. Mi smo u nekoj drugoj državi! – Jesi li primio ono što sam ti poslao? Gdje si? Što činiš? – Zagrlj papicu i reci da bih mu pisao putem Panonije. Ovdje živa prepiranja između starih i mladih Talijanaca! *Tertius gaudet!*⁶ –

Piši.

Tvoj

Ivo

[Supetar,] 7. IX. 1904

Sav mi se trud itekako isplatio ako ljudi dragi i inteligenti poput tebe osjećaju ono što si osjetio ti slušajući »Ekvinocijo« – mada daleko od kraja i države! A ja, kao i ti, ne kažem ništa drugo da ne zaplačem!

Cari luoghi itd. itd.⁷ *Sutra naša Gospa Mala!* – Ah! svijetle uspomene na našem mrklom putu!

--

Tvoj

Ivo

Supetar, 19. IV. 1907.

Mili moj!

Bogu hvala da je cijelo ono pitanje prošlo tako dobro: može biti da će ti još štogod dobra donijeti! *Tvoj sinoćnji telegram poslao sam odma Jedinstvu. Čitao sam u Piccolu demantij.* – *Mi svi sad dobro.* Ali proljeće... studeno kao zima! – *Tamo je došo gospodar N.N!* Za njega izbori idu loše. Ljudi skoro pa žale za njegovim prethodnikom. Ako ga igdje sretnoš (nemoj ga tražiti!), radije se drži rezervirano. On od nas ne zaslužuje ni mrvicu obzira. I to s razlogom! –

Jesi li poslo u Sofiju novine s demantijima? – I ja isto tako mislim da se historija pisala tamo u vas. – *Jesi li primio M[ajku] Jug[ovića]?* – Naš bi Feoli htio od nje načiniti libreto za operu! – Ljubim i grlim bezbroj puta sve najdraže ženske naše.

Grli te tvoj

Ivo

[Zagreb,] 17. V. [1911.]

Zgodno, zar ne?⁸

Sa srećom dao i prijavio u *Zemaljski Odbor!* – Mili moj, budi siguran da je Dalmacija sazrela da padne u ralje Austrije. *Gori su sto puta nego ovi ovdje!* I to <treba> reći. Šaljem ti Ekvinocijo i Trilogiju. – *Da bi htio biti s Tobom?!... Znaš li što su Tantalus qualen?...⁹* Ali Bog će mi platiti za ovakav život i ovakve muke. – Uostalom, razbolim se ako se ne mičem. Ne mogu više ovako! – Pisao sam T[inki], ali mi nije odgovorila. – *Gdje ćeš ljeto?* – U Karlove Vary? – To je potrebno. Faller uživa u slavi sa svojom izvrsnom operetom! Pozdravlja te! *Piši mi jesi li primio knjige?*

Grli!

Ivo

5 Igra riječi: lat. *requiem* znači i »zadušnica« i »počinak«.

6 Lat. sentencija koja u cjelosti glasi *duobus litigantibus tertius gaudet*, tj. »dok se dvojica svađaju treći se raduje«.

7 Citat iz operne melodrame »Linda di Chamounix« Gaetana Donizzetija; u činu I., sceni 3. Pierotto govori: *Cari luoghi ov'io passai / i primi anni di mia vita, / v'abbandono, e chi sa mai / quando ancor vi rivedrò!*

8 Vojnović ovdje misli na prednju stranu razglednice na kojoj je reproducirana slika »Kaptol u Zagrebu« M. C. Crnčića.

9 Tj. *Tantalusqualen*, a to su »Tantalove muke«.

[Venecija,] 22. XII. 1911.

Sinoć došō, a dočekale me drage žene naše! Svi izvrsno! – Začudile me i rastužile novosti koje mi je T[inka] prenijela. Mami se ne govori ništa! – Piši i dođi! – Pisati se ne može. Dogodilo se ono čega si se bojao. Ah! žene!... a ti ih još uvijek voliš!! Ja se zbog onoga što gledam i slušam već osjećam loše. – Ah! raj izgubljen...¹⁰

*Tvoj
Ivo*

[Zagreb,] 23. V. [1912.]

Naš je dobri Nodilo mislio na tebe i u zadnje dane svoje čuvajući za te neke novine. Dan prije nego što je (skoro iznenada) umro reče kćeri da ti te novine zapakira i pošalje dodavši: »Mici, nemoj zaboraviti!« – Od te ćeš ih dobre i sirote kćeri i primiti! – Napiši nešto onako kako samo ti znaš za uspomenu u »Obzoru«. – U subotu velik dan! – Ne živim! – Sprovod je danas. Eto ti života! *Grli te*

Tvoj Ivo

PS. na pismo naše Marice! – U žurbi.

[Beograd,] 26. VI. 1912.

Hvala ti na dragim razglednicama! Posjete sam dijelom obavio. Danas nastavljam. Ne budi nestrpljiv – jer sam ja nestrpljiviji od Tebe! Teško mi je biti ovdje, slava me vrijeđa. Ali radi se o egzistenciji! Prema tome, vjeruj mi da ću čim uzmognem – doletjeti do Tebe.

Sinoć u teatru Vukušićev koncert! Ljudi malo! Prevrūće! Ali ogroman entuzijazam. Pjevao je sjajno. Kočonda je odviše neuvježbana, ali eto konačno netko s lijepim i snažnim glasom. Pjeva sa zadovoljstvom i osjećanjem. – Kad ti bude trebalo <...> piši mi bez oklijevanja. *Je li primila moja Katuša rahatlokum?* – Svoje tri gracije ljubim redom!

*Grli Te
Tvoj Ivo*

[Dubrovnik,] 18. X. 1912.

Premili!

U ovaj sam ti čas poslao telegraf! Svaki smo ti dan pisali u Podgoricu. Samo su dvije razglednice pošle za Cetinje prije nego što si mi poslao novu adresu. Ako ti u međuvremenu ne stigne ništa, budi siguran da će ti negdje zaustaviti ta pisma. U Dubrovniku ne, jer sam ih ondje ja osobno dalje poslao parobrodom. <...> eventualno bi trebalo da nađeš neki sigurniji način korespondiranja. Tvoja pisma (sjajna!) stižu u savršenu redu! Ne bi vjerovao koliko smo te se uželjeli. Mi sada živimo samo na Balkanu i s Tobom. Čitao sam nekim dobrim prijateljima (uglavnom Marici i Tinki), ali svi me mole da im s vremena na vrijeme učinim ovaj *rego*. – Što govoriš o Zeitu i drugim bečkim novinama!! Stalni gubici Crnogoraca!! *Isto* kao u Libiji! – A talijansko-tursko primirje? Bojim se da će jadni otoci platiti zato što su vjerovali Talijancima. A Grčka, koju sad ima napasti turska flota?!... Koliko samo problema! I kakav samo kaos u Europi! Koji odvratne sile! (A najgora od svih – Francuska!) – Svaki dan Boga molimo za Crnogorce, Srbe i Bugare! U cijeloj Dalmaciji – entuzijazam! *Svud se kupi za Crnogorce, svud im se želi pobjeda*. I ovdje je grad preporođen! Germansku je magluštinu raščistio kao kakav uragan. *Svud* demonstracije. A da samo vidiš obješene face... <IIRR>! – Konačno! Tračak pravde koju čekamo 600 godina! – ja se ne uzdam...

Našao sam jedan prelijep stan s obrokom za mamu i Katicu. To je kuća Boža Gračića na Pilama, nedavno je popravljena. (Iza Karoca u jednoj korti. *Spominješ li se?*) Bogu hvala! Katica će imati puno lekcija! *Već su se prijavile tolike*. A mame će imati svoj grad! Uostalom, glavno je da ne žive u onom blatu zagrebačkom. Ja ću stanovati u Flore gdje ću do Božića dovršiti 2 djela. *Ako Bog da zdravlja*. –

¹⁰ Asocijacija na veliki ep Miltonov koji je Vojnović vjerojatno čitao u talijanskome prijevodu (ovdje je *raj izgubljen* prijevod s talijanskoga).

U utorak se nadam krenuti za Trst da kupim što robe, pa u Zagreb da uzmem zimske stvari za mamu, a onda u Peštu da vidim recital moga djela »Napraforgoš Hogg« (tako se prevodi »G[ospođa] sa s[uncokretom]«) – – – – –

Intanto, ti nemoj stati s pismima. Ne treba da ih više adresiraš na Pension Gradac. Pisat ću ti prije nego što krenem jer još nisam siguran u datum odlaska. –

Čuvaj se za milost božju! Izvan ulica metci lako polete. – *Hoćeš li da Ti šaljem njemačkih ili drugih giornala?* –

Mamica i Katica Te pozdravljaju i ljube! Bog te čuvō naš premili!

Grli Te
Tvoj Ivo

(Izvrstan članak u *Il Secolo!*)

[Dubrovnik,] 24. XI. 1912.

Premili!

Evo ti jučerašnje velike demonstracije koju su napali žandari, policija. Prijetnje itd. itd. Sva je Dalmacija (uključujući popove) kako jedan čovjek! Kakav divan san! Stavio sam Ti tačku ingvasta na moju cijenjenu osobu koja se vidi i prepoznaje! Sve se vikalo: Živio Petar I. Živio Nikola I. Živila Bugarska! Živio Balkanski savez! itd. itd. – Intanto, rat je na samome pragu! – Nevjerojatno! – Zašto ne pišeš? – Danas sv. Katica! Mi sami samcati u proljeću punom svjetla i cvijeća! – Telegrafali smo Tinki svi skupa! – Der Gescheitere gibt nach!¹¹ – Zainteresirali smo se odmah za dragoga sina Melka Gozze (Pera) koji je otišao s ognjišta da bi se brinuo za ranjene Crnogorce. Usmjerali su nas na upravu Crvenoga križa u Cetinju. To je momak idealan! Želi se sav posvetiti srpskoj domovini. Njegovo je štampano pismo dirnulo sve. Gozze se konačno vraćaju na velike tradicije. Varam se da ću doći kod tebe. Kaži Kraju. Vlastelin dubr[ovački] došō je u Crnogoru! – Ljubi Te!

Tvoj
Ivo

D[ubrovnik,] 29. IV. 1913.

Premili!

Evo ti dobroga starog gosp. Nikole Ujka (Uica) koji u Cetinje dolazi da bi mu dali da se vrati u svoju domovinu Scutari. Veliki je prijatelj Clary Negrini; ona ga je tješila u vezi jedne zasjede koja mu je vjerojatno odnijela sve. On je tamo imao mnogo kuća, zemlje i trgovina; strahuje da mu je sve propalo. I tako radi sve što može da bi ga propustili. Toliko se molio svaki dan *ispriđ oltara Sv. Antuna u »Male braće«* da mu već cio Dubrovnik govori kako je oslobođenje priskrbio on. A sad?... Na ivici smo V. čina, općega rata?... Može li biti? A proglašenje Esad-Paše za kralja albanskog? Je li ovo vrhunac podlaštva?... *A ko će nam odgovoriti?... Niko!* – Za našim se slavnim stolom »pravih« Dubrovčana (starih i mladih) igraju beskrajne partije kombinacija – *što će i kako će!.... Vjeruj mi kad god bi meritale da nas čuješ* sa svim onim incidentima i lijepim riječima dostojnim Prijekoga i Pelina! – – – Uostalom, okruženi smo vojskom dužnosnika koja nas gleda poprijeko i osjeća opće neprijateljstvo koje okružuje njih same.

Zaista se pored nepojmljivoga postupka Austrije mora reći: *perditio tua ex te!*¹² *A mogla nas sve jednom jedinom gestom pridobiti zauvijek!*

Ja ti mogu rijeti što ovo tvoje duša i srdaca govore, osjećaju i sanjaju kad smo sami u našoj kamarici, s milom našom mamom, koju veliki i dobri Bog čuva živahnom i dragom kao uvijek! – Mi kao na stražarnici neke kule špijuniramo veliku bitku i dolazak dragoga vođe! Ne možemo se miknuti dok ne prestane ova neizvjesnost. A što sve molimo?... U rukama Božjim! – i eto ti tu! –

11 Njem. poslovice u značenju »pametniji popušta«.

12 Lat. »sâm se uništi, (Izraele)«, iz Staroga zavjeta.

Kako to da nijesi u Skadru?

Ja bih bio sto puta došó gori da te vidim i da se izgovorimo.

Ali ja uvijek čekam tvoje zapovijedi. – *Marko mi piše iz Beograda da me hoće za premijeru od »Lazara« i ja ću poći! Ako ni za šta drugo onda da razljutim one budale iz Zagreba koji bljuju vatru i (gorki) plamen zbog jednoga nevinog članka u Voltalini!! Nar[odni] List je začuđen pisao meni u obranu (poslaću Ti) a ja sam dô kratak ali oštar odgovor za idući broj »Crv[ene] Hrvatske« – Ljubomora i zavist nesposobnih ljudi! – Najodvratniji su Dežman i Livadić koji za književnoga kritičara i desnu ruku imaju onoga staroga klauna Matoša s kojim me skupa podbadaju i ignoriraju. A sve to zato što glavni dio »Gospogje sa suncokretom« nisam dao Šramovoj s terminalnim slučajem tuberkuloze, ali ona je svejedno dabome bila upraviteljica teatra i štampe!! – Ali, osvetit ću se! – –*

Došó je dragi Štefi Račić iz Londona na 2 mjeseca. Doći će ovih dana u Cetinje. To je tip nasilnika i iz salona i s rubova grada sa svim šarmom svoje karijere. –

Ako pogješ u London, ne bi li imô da mi iz crnogorske vlade platiš kakvog slugu. Da pođem s tobom?... Koja je radost živjeti s tobom u ovom društvu!... Sa svih strana primam čestitke za Scrutari!! Jučer mi piše dragi dr. Enrico de Sachs s milim mu sinom Nielsom iz Rijeke pozdravljajući te i pišući hvale o crnogorskoj pobjedi! Ne zaboravi, molim te, odličja za naše liječnike i za Melka Čingriju koji je na visini staroga republikanskog duha dubrovačkog. Kada se situacija smiri ozbiljno ću ti predložiti zvanje uglednoga savjetnika na sudu Iva de Grisogona kojemu ude hrabre izjave sreće i uzbuđenja za Crnu Goru. Nećak dostojan našega velikog Nodila! On je spreman da podnese sve ne misleći ni na naknadu ni na priznanje ni na šta drugo! – Naš se narod opet pronašao! – Stara priča o iskupljenju putem Krvi! –

Mi smo tu u ljetu! Svi s klobucima od slame. Sjedimo ispid kafe, gledamo vječni dijalog hridi i mora, – razgovaramo se s čiopama koje nijesu nigda tako čakulale kako ove godine – – a hrid cavti duhom koji je zakopan pred stotinu godina – duhom Republike! – – –

Intanto gradiće se žičara od Pila do gornjega Kanala... Da ne povjeruješ! – kašpita!... Vrata od Pila su freško napengana žuto i crno – ma tako debelo da ti se para uljesti u peć militar!...

Moramo im pokazati!... <...> A šolfice letu, kako muhe breculje, s usne na usnu... Mama je pisala jedno dugo i drago pismo Tinki. Ja pišem i šaljem novine! Ma i one jadne čekaju! – Pisao sam našim dobrim Ronadinijima!... Što kažeš o tome da će Volpi postati grof?!... Sve to, pa i konačnu rehabilitaciju, duguje milosti jedne žene! –

Ovo će, čini mi se, biti dovoljno! – Molim te odgovori mi jesi li primio ovu knjigu i pasaparat. – Jučer me fermô Stijepo Kn[ežević] obećavajući mi kao i danas odgovor na tvoje pitanje! – Ma su dugi! – –

*A sad sto poljubaca
od
Tvog Iva*

D[ubrovnik], 6. V. 1913.

Premili!

Maloprije smo primili tvoj biblijsku razglednicu! – Jučer smo proveli historijski dan. Pokrit će nas sjena velikih katastrofa. Obavijest o »likvidaciji« došla uvečer! Ja sam bio pravo pretpostavio! Ti si ga [...] – Ja sam još jučer spremio prtljagu za put. Danas odgađam put u Beograd [za] subotu. Čekaju me za premijeru koja će biti između 2. i 10. (u starom st[ilu].) Piši mi još prije nego što se uputiš samo o eventualnom i izglednom planu tvom... Mogao si putovati sa mnom u subotu u 4 popodne preko Rijeke?! – Koja radost! – *Mamica i Tinčica* su jučer bile zanijemile i odustale od svega. Danas Bogu zahvaljuju za Tebe i za *cis et trans*¹³. – Bog te čuvô! – Grli te

13 Lat. »amo i tamo«.

Tvoj Ivo

»Jučer pravi 5. maja!«
Dok se ljudi ubijaju!

[Beograd, 21. VI. 1913.]

Velika pobjeda srpska! Bugarska vojska generala Dimitrijeva uništena. Kočani osvojeni. Zarobljenih bezbroj. Aleluja!

Ivo

[Dubrovnik, 1913.]

Premili!

Evo ti onoga dobrog momka iz Plj[e]vlja kojega ti je preporučio Arneri. To je suosjećajan i velik slučaj! Traži priziv na vojnu kaznu kako bi tijelo Njegova brata moglo biti pokopano na posvećenom tlu! – Molim te, učini nemoguće!

Parčivamo pobjed na Rijeku a iz Rijeke na Triješće. Uvijek je bolje tako nego s Lloydom. – Ja sam doveo Maricu do stanice i predao je gospodinu. Uostalom, ona je najborbenija tamo uopće. –

Pitaš me nešto od Kneževića – a ti mi nijesi ništa pisô iz Sijene o tome! Za to se uputi pravo na njega s dobrim Marinkom. –

Piši mi: *Zagreb, Poste restante.*

O Matošu, Savremeniku, Dežmanu, Livadiću, itd., itd. ne čudi se ništa. Blato! Pljuju jedan drugomu u facu pa se ljube! – *On putuje zbog zdravlja (?) s novcem od »Obzora« i »Savr[emenika]« kako bi što više oblatio Italiju, civiliziranost, Europu, sve, sve!...*

Da znaš koju žrtvu činim što idem u onu kloaku! – Ali treba spasiti pokušstvo! –

Da nam nije bilo Beograda i Srbije, svi bismo već bili Nijemci. Takvo je hrvatsko-dalmatinsko stanje! – Nema nego nešto omladine! – – –

Piši mi! – Grli te

Tvoj Ivo

[Jelsa, 1913. ili 1914.]

Kad će mi stići vijesti o tebi?... Tako sam ih se uželio! Hoću samo da te opet vidim!... Trebamo dogovoriti sastanak! Molim te, pošalji mi novine!

Tvoj

Ivo

D[ubrovnik,] 11. I. 1914.

Uragan od bure!

Mame nije izišla! Ni gospodar Pero! – Počinje zima! U Imperijalu Danilo, Milica sa svitom već 4 dana! *Jer dolazi zadarski guverner da ih pozdravi!* Prefekt je uvijek na njenom raspolaganju! – Meni se ne čini neophodnim da se predstavim. Bilo mi je loše, a sad mi je i »službeno« tako – ako bi te igda pitali. – *Žo mi je da ti nijesi ovdje!* – Jučer u Imperijalu svirao vojni zbor. Mnoštvo službenika, malo civila. Glavni je par sišao i predstavio se u restoranu za vrijeme koncerta! – *To hoće rijeti biti u ljubici!* – *Dr. Cvjetković te moli da čeka članak Tvoj i Jiričekov za objavljivanje!* – Ljubimo Vas! *Grlimo Vas!*

Tvoj

Ivo

[Dubrovnik,] 24. V. 1914.

Naša je draga Marija Pugliesi izdahnula u 2 popodne. – Ne govorim Ti ništa o našem i o svom bolu! Plačemo! – Cio grad s nama oplakuje gubitak jedne u svim krepostima uzorne gospođe.

Ne govorim ti ništa! Telegrafaj Tineti i Maruški Haller!

Tvoj
Ivo

[Zagreb, 8. XII. 1918.]

Lujeto moj!

Jesi li primio sva ona pisama koje sam ti bio poslao po toliko i toliko posrednika? – – Počinjem polako izlaziti. – Ali još sam uvijek preslab. Srce mi preskače. – Ah! da je vrijeme bolje, molio bih Tinku da dovede mamu ovdje! – Ali – ta su putovanja strašna. – *Belgrad* će mi dati kupe od Zagreba do Beograda, a od Beograda ću putovati internacionalnim vlakom. – – Dugo sam razgovarao s Milanom Prib[ičevićem]. Kakav čovjek! – On će se potruditi za kandidaturu moga prijatelja. – Jučer me posjetilo Ministarstvo [...] Alaupović i iz njegova [...] dr. Janjić (pop) koji mi je entuzijastično pričao o vašoj djeci. – Na koji način da ti pišem? – Treba li biti siguran? – – Molim te, smiri Mamu i reci joj da ću ja za Uskrs biti s njom! – Bog nam pomogao u ovom kaosu!

Mnogo pozdrava i Tinki i gospođicama!

Grli te
Tvoj Ivo

Nica, 30. V. 1919.

Mili!

Evo, primam tvoj telegram i šaljem ti pismo u kojem se predstavlja moj prijatelj dr. Rubeška. On je zaposlen u Ministarstvu vanjskih poslova u Pragu pa će donijeti sve ono što tvomu prijatelju treba. (Malo je pismo ono u kojem se on predstavlja, a veliko je puno pisama za Zagreb.)

Eto sad čitamo da gubimo Zadar, Šibenik (!!) *Vis* itd., itd.!!!... *Ima li smisla da se sad štampa moja »molitva«?* *Ne će li izgledati kao da poslije odluke molim Talijance da budu dobri s nama – dočim je molitva upravljena Bogu da im rasvijetli pamet prije?* – *Govori opet s Trumbićem i pozdravi ga puno!* [...] – *Spasite Šibenik a Vrag neka odnese oni »birokratski pisoar« – Zadar – Strahovito sam uzrujan!*

Predaj gosp. Derfeuillesu bočicu za dr. Gutschyija s adresom dr. Rubeški! – *Ako je što definitivno – telegrafiraj. Predaj gosp. Derf[euillesu] i ovo debelo pismo za Rubešku.* –

Tvoj Ivo

P. S. Zašto ne bi pošō u gosp. Rivière i predao mu »La Résurrection de Lazar«¹⁴ da se štampa u njihovoj novoj reviji? – To bi bilo idealno! – Ako pristaješ piši Charlesu neka Ti pošalje manuskript a Ti, pod pseudonimom, napiši kratki prikaz.

[Nica,] 12. VI. 1919.

P.S. Upravo sam primio tvoj paket! – Kakvih samo suvenira ima! – Tvoje pismo uprav historijsko! Gomila pisama od Mame i Katice. – Fotografija pobjede! Novine o pobjedi! – Odviše sugestivne nakon ovih 6 mjeseci – to mi ide na živce! – Hvala! hvala! – Ah! da sam barem bio u Zagrebu decembra! – –

Grli Te

Tvoj
Ivo

Nica, 17. VI. 1919.

Evo na brzinu vijesti da obrađuju! – Naša je draga mame skoro u potpunosti ozdravila! *Blagoslovljeno sve i svakome koji su mi pomogli izliječiti je!* Ovo su čudo molitve učinile! –

Veoma me uznemiruje tvoja šutnja! – X[enija] ostaje ovdje jer nam naša draga Marica piše da

---

14 Francuski prijevod Vojnovićeva djela »Lazarevo vaskrsenje«.

će doći! Naći ćemo im neku sobicu! –

Ponijelo nas je Clémanceauovo pismo [...] Ali za nas – pravde nema!

Tvoj
Ivo

Nica, 1. VII. 1919.

Hotel Busby

Ul. Cotta.

Pozdrav iz novoga hotela koji će ti se svidjeti! Upravitelj je neki francuski Englez; veoma je ljubazan. Čitava zgrada odiše obiteljskom atmosferom West Enda. – Čitamo divni Clém[enceauov] govor – *Ma – sve je zaludu! Čudna šutnja Tal...?* – Nas čuvaju mačke i hijene. –

Grlimo te! – Tvoj
Ivo

N[ica,] 8. VII. 1919.

P.S.

Nisam primio 3 volumena »Dokumenata srpsko-bugarskih«. Ne zaboravi »Lazara« – ako se u kojoj reviji bude mogao objaviti. –

Šalju mi sada novine iz Zagreba. Sve se mijenja, ali ondašnja glupost – ne!

Tvoj
Ivo

(Pozdravlja te neki stari Terkan, bivši načelnik M. In. Dela u penziji, koji te pozna još od Beograda!)

Nica, 10. VIII. 1919.

Evo, upravo sam primio jedno šarmantno pismo od gosp. Stanoevića s 2 priznanice, koje sam baš danas potpisao i poslao natrag u Pariz. *Bogu hvala! – Naše 4 gospogje grle te redom! Da vidiš mamu, kako uživa tvoje male! – Sutra dulje! Ah, da mi je vidjeti te!...*

Grli Te Tvoj
Ivo

(Evo, tvoji štíćenici [...] na površini. Koja komedija!)

Nica, 27. IX. 1919.

Upravo sam iznova pročitao tvoju knjigu »La Dalmatie, l'Italie itd.«!¹⁵ – Koja radost! I koja utjeha! Pršti od svjetla! – Trebalo bi da promijeniš neke sitnice, napose dio o 1917. Jedna lagana i suvremena revizija! – Molim te pošalji, tj. neka se pošalju egzemplari za prodaju u Zagreb, Beograd, *Spljet*. Trebalo je da te zagrlim iza [...]

Nica, 10. XII. 1919.

Sjećaš li se *Concert Rougea* koji sam ti savjetovao da pođeš slušati? Eh da, pročitaj ono što u »Les Héros de l'Orchestre« iz Praga [na str.] 190–195 piše Camille Mauclair! – Eto što sam našao slušajući u Nici. – U »L'Eclaireur« je telegram iz Rima koji najavljuje nadolazeću Charlesovu nominaciju u Vatikanu. –

Grli te Tvoj
Ivo

---

15 Ta se Lujova knjiga punim imenom zove »Dalmatie, l'Italie et l'Unité Yougoslave (1797-1917) : Une contribution à la future paix européenne« (Genève – Bale – Lyon, 1917.).

N[ica,] 14. I. 1920.

P.S.

Onaj je *Ecce Homo* bio iz Milana! – Silazeći s Monmartrea uputili smo se nekom poprilično provincijalnom ulicom gdje sam ja ušao i kupio [ovu] lijepu razglednicu. Trgovina je bila sasvim malena i imala žuto obojane prozore. Prodavali su se suveniri iz Bazilike. To je zdesna kad se dolazi odozgo. – Ali mi se čini da se onaj *Ecce Homo* može naći u svim trgovinama koje drže »devotionalia«.

Grli te
Tvoj
Ivo

N[ica,] 15. I. 1920.

(Primio »korespondenciju«!)

P.S.

U ovi čas primio Tvoju dragu knjigu od 13. I. – *Drago mi je da ideš u Teatar!* – Eno Suzanne Desprès, najveće glumice francuske, a ne može ući u *Th[héâtre] français*; ali zaposlit će gđu Simone (Le Bargy) – onu komedijašicu!... A tako i sve drugo uključujući Ibsena, Strindberga, Čehova, Andrejeca, Shawa, Galsworthyja i sve druge! – Ali zato se u zvijezde kuje Marcel Proust!! – On, pa Giraudoux, Vaudoyer, Henriot, itd. To je škola »geistige Onanie«¹⁶ – *Kako bi rekli oni!*, – *Piši tu knjigu!*

Poslaću Tvoj divni članak!

Tvoj
Ivo

[Nica, 20. IV. 1920.]

P.S.

Pročitao sam *Thomas Snow* u »*Mercure de France*«. To je pravo čudo! Tko je taj veliki pjesnik sa »švapskim« imenom? –

(*Jedan naš kolonelo frančezi rekō nam je jučer jednu divnu karakteristiku ob onoj zemlji: »Uvijek se daje na prodaju – u najam nikad!« Divno!*) –

N[ica,] 9. XI. 1920.

Lujeto moj!

Kako sam se obradovao kad sam primio tvoje drago i interesantno pismo iz Beča! – *Kako je Bog dobar da me čuva od zle godine!* – Iznenađen sam, začuđen i sretan što znam da si već u Beču s T[inkom]. *Bolje se razgovarati nego pisati.* Veoma sam zainteresiran za tvoje novo mjesto! – Koji su to samo tipovi ljudi za tebe koji živiš u Parizu, u svijetu bez identiteta! – *A što se dogagja u Sv. Margariti? – Sve će odvisiti od uspjeha. Uvjeren sam da će oni sve potpisati – ali poslije?! – Potonut će!* – *Pogji mi svakako u Olge Messarovičke (Gundulićeva 45/a). Želim da govoriš jednu konferencu – i da pozoveš na šalicu pariškoga čaja sve naše prijatelje, da ih tako pozdraviš i da se govori. Pozovi sve ono što sam ti spomenuo i kojima ćeš učiniti vizitu!* – *Mame sretna da pišeš!* – Vrijeme božanstveno. Lujeto! – Konačno!

Puno pozdrava dragima Franu i Milki!

Grli Te Tvoj
Ivo

---

16 Njem. pejorativno, u značenju »škola mentalne onanije«.

N[ica,] 4. VI. 1921.

Premili!

Naša je Mame, Bogu hvala, bolje, ali malo-pomalo. Liječnik je zadovoljan. Dabogda se ovi napadi nikad ne ponovili. Sva sreća pa ne zna da je umrla jedna tete Nike!

U velikim smo brigama, ali ne gubimo hrabrost. X[enija] joj pravi društvo za ručkom i večerom. – S velikim sam se interesom predao tvojim pismima. – Ja samo prepisujem, prepisujem – kako bih sve drugo zaboravio.

Ljubi Te tvoj
Ivo

N[ica,] 14. VI. 1921.

Premili!

Mame se skoro bila u potpunost oporavila – a onda je opet uhvatila groznica! – Nadamo se da će intenzivna kura kininom djelovati. Treba je čuti kako sada govori o svojoj bolesti! Duh i stvarnost njena stanja dovedeni do vrhunca! – *Ma* koja bitka! – Neka nam Bog pomogne.

Primam sada veličanstvenu enc[ikliku] papinu!¹⁷ Bolja nego što sam se nadao. Trebalo bi da se tako uvijek govori. – Zabrinut sam za Nicolinije koji idu u R[im]! – Molim te, pazi! – Javi da pošaljem X! Ona je strahovito loše raspoložena! – Ah – koja korist u životu! Ni za što nije dobra. Odgoj u potpunosti promašen! – Jadno čeljade!

Šaljem ti jedan broj *Comedie* da pročitaš planove božanstvene Duseove. Razgovaraj s onim gospodinom koji me je ohrabrio da ti pošaljem Imp[eratrix] – ako je nije iza čitanja i recenzije sâm poslao D[useovoj] rekavši da će se tiskati i u nekoj talijanskoj reviji kako bi je spasio od neugodne inicijative. I Ekvinocijo, koji ću ti poslati, je kao stvoren za nju. – Što se drugih stvari tiče, radi kako te volja. Nije me osobito briga. – Poštovanje za inostrana mišljenja sam u potpunosti izgubio! Treba živjeti u Francuskoj i Italiji da čovjek sa srećom ozdravi. Ali pokušavati – isplati se za materijalne interese – *ma* ni za šta drugo. Ja sam duboko uvjeren u to.

Svi te ljube! –

Tvoj
Ivo

N[ica,] 20. VI. 1921. Sretan imendan!

Premili!

Prebolio lagani slučaj sunčanice zbog kojega sam po zapovijedi imao mirovati 3 dana u kući. Prošlo Bogu hvala! – Mame Bogu hvala dobro. *Ona me liječila!* –

Ništa nova! Cijelo se dan danas sveo na »krpanje«. – Promisli hoće li to potrajati! – *Intanto*, sutra naš Sv. Luigj. – Uspomene su naša stvarnost.

Grli te Tvoj
Ivo

[Nica,] Sv. Luigj [21. VI.] 1921!

»Svi se vali o tu hrid sad lome.«

(Smrt Majke Jugovića)

Premili!

Opet nesvjestica! Ja sam stalno doma u hladnim oblozima. Nema ni govora o izlasku na sunce. Liječnik kaže: ništa ozbiljno, *ma* samo nekakav moždani problem zbog... zbog tisuću stvari; a prvi je – Mamina bolest, zatim velika muka oko prijevoda, prepisivanja i dopisivanja, pa stalni nespokoj oko svih Vas itd., itd., itd. [...] – Ležim na kauču i mijenjam hladne obloge na glavi svakih 10 minuta,

---

17 Vjerojatno »Pacem, Dei Munus Pulcherrimum« Benedikta XV koja je izašla upravo te 1920. godine.

kasnije ću štogod pojesti pa uzeti valerije, a sutra na kemijsku pretragu krvi. *Insomma*, pravi bolesnik! – *Bogu hvala da je Mame dobro. Tvoja je knjiga konsolala. Bićeš primio moju kartolinu da je s mojim dramam sve u redu da se više nemamo brinuti. – Poslō sam ti Ekvinocijo. – To je također jedna velika uloga za Duseovu. – Kad me ne bude onda će se davati po svijetu. Najveća je muka ležati i ne moći čitati ni pisati – već samo misliti, misliti... Nemoj se uznemiriti! – Liječnik mi je dao poštnu riječ da nije »ozbiljno«. Ma dugo, naporno, skupo – a mene se treba. – Dunque – odvratite mi pažnju – – ako možete!!! –*

Dobra Krst[eljeva] pisala mi je da je govorila i telefonavala za moje novce. – Što te bolesti koštaju! – – Ma – u božjim rukama!

*Grli te
Tvoj
Ivo*

[Nica,] Vidov-dan [29. VI.] 1921.
7 godina od <...>

Lujeto moj!

Pretraga krvi naše mame izvrsna! Nema ni traga paludizmu, pa niti anemiji! – I sam liječnik kaže – to je jedinstveno! – *Intanto*, sinoć opet lagani napad groznice, pa opet bolje, po noći bez ikavih problema, ali sad će opet skočiti. Kao i uvijek neki znakovi žutice. Danas joj na pretragu ide urin pa će se odluka znati po rezultatima pretrage. – Liječnik misli da se radi o nekom beznačajnom bakteriju koji se mora pronaći! – *Insomma*, još malo uznemiravanja i strpljivosti!

*Tvoj
Ivo*

N[ica,] 30. VI. 1921.
Sv. Pavao van zidina! Pred 40 godišta!

Lujeto moj!

*U ovi čas bio nam je naš dobri dr. Stini s analizom mamičine »orine«. On kaže, ad litteram:¹⁸ »Ona je čudesna!« Niti mlada žena nije iznutra tako zdrava kako mame! Konstatō je da su svi ti napadaji groznice posljedica nepravilnoga lučenja žuči u crijeva pa od danas počinje kura vodom *Evian*, a zatim jednom tjedno po injekcija kinina, tri puta tjedno izjutra po žlica čistoga ulja na tašte i stroga dijeta: juha, kompot, malo graha, riža. – Što govoriš! – On je uprav sretan – kaže da je uprav trpio ne razumijevajući sasvim te čudne groznice. Lagani je povratak žutice i pretraga njenih fekalija bez obzira na izvrsne rezultate pretrage krvi potvrdila sumnju da se radi o nečemu u vezi sa žuči – *Bogu budi hvala! – Ne govorim ti o njezinoj dragoj faci, o njenom ironičnom osmjehu smirnene carice! – Neka nam je Gospa od zdravlja čuva!**

*Grli te tisuću puta
Tvoj
Ivo*

[Nica, 28. IX. 1922.]

Sve bolje. Krećemo na put s gđom Mordel u srijedu uvečer <...> u nedjelju uvečer u Trst da se odmorimo duže vremena. Mame grli svoga Lujeta. Čekaj [dok dođemo u] Zagrebu. Telegrafirat ćemo u Beograd.

Ivo

---

18 Lat. »doslovno«.

[Beograd,] 10. I. 1926.

Lujeto moj!

Što se tiče onoga o čemu sam Ti jučer pisao, saznao sam da je favorit za mjesto u Parizu (tvoje mjesto!) nećak... Lazice, a štiti ga i gosp. Appell sa Sorbonne!! Sve je moguće! Ničemu se ne čudim. Molim te, istraži. *Intanto*, Lazica je drugim vlakom pošao za P. [...] u Nicu. *Nešto se kuha!* – *Prošo sam svu večer s Tinkom. Kako Katica! najdraže i najrazumnije stvorenje na svijetu sve dok se ne primi neke konkretne stvari!* – Zaprepastila me vijest [...] tvoje.

Ne sjećam se baš onoga što sam govorio s Gjenom onda kada su mislile da su propale, ali jako dobro znam da nikad nisam odlučio da joj ih dadem, a još manje da s njima platim svoj dug. Ona je poludila! – Moj je dug plaćen tako što nisam [od] nje primio Busbyjevu plaću i nakon što sam mamu ostavio samu [...] dok je ona [bila] u Rimu.

Tvoj

Ivo